

Др Владимир Цветковић

Црквене студије као академска дисциплина

Оснивање Центра за црквене студије 31. октобра 2001. године, на Светог Луку, прати низ апсурда. Струковна удружења грађана или академски истраживачки центри и институти се обично оснивају да би се даље промовисала постојећа струка или постојећа академска дисциплина или истраживачка област. Такође, постоје и организације и удружења који се баве афирмацијом неких нових научних области, попут центара или института за развој вештачке интелигенције, нано-технологија или дигиталне хуманистике. Међутим, када је реч о црквеним студијама, оне нити постоје као стручна област нити као научна дисциплина, нити је пак Црква, одакле и долази назив црквене студије, неки нови научни феномен, већ она постоји скоро две хиљаде година.

Током свог двомиленијумског постојања Црква је пронашла начине да учи, подучава и промишља себе. Тако је на пример рана Црква, по угледу на философске школе старине, своје учење али и низ пракси, посебно оних аскетских, назвала философијом. Та хришћанска философија се крунила у теологији као боговиђењу, које нити је било производ одређеног интелектуалног промишљања, нити резултат репетиције одређених телесних пракси већ је сматрано даром од Бога. Да је боговиђење било редак дар, а још ређи дар могућност да се то искуство опише и са њима упознају други, говори

податак да у историји Цркве постоје само три личности које се сматрају достојнима дара богословствовања: Свети Јован Богослов, Свети Григорије Богослов и Свети Симеон Нови Богослов.

Током средњег века, нарочито на хришћанском западу, теологија је постала део академског курикулума на новооснованим универзитетима. Слично осталим академским наукама и теологија се развијала и унутар ње су се стварале специјализоване дисциплине које су изучавале различите аспекте хришћанског, односно црквеног живота. Ако би са аспекта тих специјализованих теолошких дисциплина покушали да објаснимо црквене студије, онда би их у најмању руку требало изједначити било са еклисиологијом која се бавим догматским претпоставкама Цркве, било са историјом Цркве која истражује њене појавне облике у времену. Међутим, сама чињеница да су на иницијалном оснивачком састанку овог центра пре двадесет година богослови били у мањини говори да се не ради о струковној организацији теолога, а још мање еклисиолога.

На том иницијалном оснивачком састанку одржаном у метоху манастира Хиландара у Нишу, датом на коришћење, тада из Призрена избеглој, Богословији Светих Кирила и Методија, уз домаћине богослове, наставнике школе, окупило се и пар историчара књижевности и уметности, пар философа и један класични филолог. Још један апсурд представља сама чињеница да су се представници хуманистичких дисциплина које изучавају језик, књижевност, уметност и философију окупили да афирмишу непостојеће академске студије фокусиране на Цркву.

Постоје најмање два разлога којима се могу оправдати мотиви оснивача Центра. Први разлог се тиче чињенице да су се сви учесници оснивачког скупа кроз своје области истраживања дотицали Цркве: историчари књижевности и класични

филолози кроз хагиографске и богослужбене списе, историчари уметности кроз црквену уметност и архитектуру, а философи кроз догматска дела хришћанских писаца. Други разлог се тиче чињенице да је сваки од оснивача искуство Цркве стекао не само као део традиције и националног идентитета, већ као егзистенцијални избор и лично опредељење. За осниваче, а касније и остале чланове Центра, црквене студије су значиле, са једне стране, академско проучавање Цркве кроз писану и материјалну грађу, а са друге стране, опит вере изражен кроз суделовање у живој црквеној заједници. Тако су некада мртва слова на папиру и прашином покриване фреске светитеља и учитеља Цркве одједном оживели и почели да кроз чланове Центра и њихове радове сведоче истине хришћанске вере. Кроз тада још младе и неискусне доценте и асистенте Универзитета у Нишу и супленте Богословије Светих Кирила и Методија, проговорили су Свети Кападокијци, Атанасије Велики и Јован Златоусти, Јефрем Сирин и Јован Касијан, Максим Исповедник и Јован Дамаскин, Симеон Нови Богослов и Сава Српски, и учинили да професионални али и лични путеви поменутих људи буду одређени у годинама које долазе. Међутим, још једног ли парадокса: као што ни црквене студије као спој академског истраживања и духовног опита нису утврђене те вечери 2001. године на Светог Луку, тако ни Центар за црквене студије није основан тада већ много година и деценија раније.

Црква учи да пуноће и савршенства света и човека није било на почетку света у његовом препадном рајском стању, већ ће до њих доћи на крају света и времена са обожењем и овековечењем света. Пошто према томе све иде према крају света и доласку Царства небеског као истине света, онда и сваки догађај који му претходи можемо објаснити на основу те крајње или есхатолошке стварности. Ако то применимо на историјску раван, повесне последице неће бити више

објашњаване на основу повесних узрока, већ ће узроци бити објашњавани на основу последица. Тако кључ за разумевање совјетске октобарске револуције и потоњег атеистичког система, не треба тражити у догађајима који су им претходили, већ у потоњим миријадама светитеља и мученички пострадалих исповедника вере током совјетског комунизма. Слично томе, кључ за разумевање међуратног богомољачког покрета лежи у чињеници да је током 1950-их и 1960-их у Српској цркви дошло до пораста женског монаштва, регрутованог из ниско образованих и руралних слојева друштва, а кључ за објашњење духовног пустошења омладине под комунизмом, лежи у чињеници која указује на пораст високообразованог мушког монаштва из урбаних средина, у српским манастирима, посебно на Косову и Метохији, током 1980-их и 1990-их.

Оснивање Центра за црквене студије у Нишу је према томе не само логична последица неких догађаја који су му претходили, већ и кључ за објашњење истих догађаја. Тако, није случајно што су комунистичке власти СР Србије одлучиле да Богословски факултет протерају са Универзитета у Београду, а академске власти теологију протерају из студијских програма и курикулума, као што није случајно да се теологија у Србији једино могла изучавати у програмима српске средњовековне, а по свему црквене, књижевности. Зато је управо Драгиша Бојовић, те 2001. године тек изабрани доцент српске средњовековне књижевности на Универзитету у Приштини, избеглом у Косовску Митровицу, и иницијатор основања Центра. Није случајно ни то што је др Бојовић, духовно чедо тадашњег епископа рашко-призренског и косо-метохијског Артемија, са собом донео новообновљени дух страдалног косовског монаштва и древних манастира, а посредно преко свог духовног оца, и дух новопредстављених светитеља српских Николаја Жичког и Охридског и Јустина Ђелијског. Није случајно ни то што је у деценију ра-

није обновљеном метоху манастира Хиландара у Нишу пресељена Богословија Светих Кирила и Методија, чиме је повезана аскетско-жртвена димензија Српске цркве са просветно-просветитељском, била седиште тог догађаја. Није случајно ни то што је пуну деценију пре тога нишка студентска омладина тражила начине да кроз серије духовних кружока и везе са духовницима попут Илије Горњоматејевачког и Јерусалимског, Пајсија Хиландарца или Тадеја Витовничког усклади своје интелектуално трагање са својим духовним узрастањем. Није случајно ни то што ће Центар пуну деценију по оснивању имати не само формални благослов, већ и живо духовно руковођење потоњег Патријарха српског Иринеја. На крају није случајно ни то што је Центар основан у царском и мартирском граду Нишу, граду Светих Константина и Јелене, Светог Прокопија, Светог Јустинијана, Стефана Немање, Стевана Синђелића и Светог Доситеја Нишког и Загребачког, те да га је велика и славна историја овог града обавезивала да буде институција достојна свог седишта.

Центар за црквене студије свакако није једина институција овог типа која се појавила на просторима Србије у то време, нити је једина која је покушала да установи опитно духовно искуство као конститутивно за академско изучавање Цркве. Међутим, Центар је свакако јединствен по постигнутим резултатима. Изузмимо на тренутак друге резултате, од преко 100 публикација, десетине организованих међународних и домаћих конференција, низ награда и огроман међународни углед и усредсредимо се само на часопис *Црквене студије*. Овај часопис категоризован од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја као часопис од међународног значаја (М24), не само да је у рангу часописа са далеко дужом традицијом и научним педигреом попут *Зборника радова Византолошког института САНУ*, већ је далеко испред часописа који су скоро један век утицали на српску

богословску јавност попут часописа *Богословље* Православног богословског факултета или *Теолошки погледи* Светог Архијерејског Синода СПЦ. Можемо оставити по страни и чињеницу, мада није занемарљива, да волонтерски рад и скромна улагања како у издавању часописа тако и у раду Центра дају боље резултате него часописи и институције од националног значаја са унапред обезбеђеним буџетима.

На крају можемо да закључимо да је Центар, као и његов часопис, утврдио црквене студије као једини и прави приступ феномену Цркве, где се кроз истраживање и просуђивање прилази њеним различитим појавним облицима у свету, а кроз личну тајну њој као Светој тајни. Сваки појединачни приступ Цркви из неке научно утврђене дисциплине који занемарује остале академске дисциплине у проучавању њених појавних аспеката, или пак превиђа значај духовног опита и искуства Цркве, не само да је недостатан, већ је и неадекватан јер лако може да склизне у идеологију.